

11. marts 2024

J. nr. 22/10264

Referat fra møde i Grønt Dialogforum den 8. februar 2024 kl. 16-18.30 i mødelokale A på Ullasvej 23, Rønne

NMF = Center for Natur, Miljø og Fritid
NMPU = Natur-, Miljø- og Planudvalget

Helle Munk Ravnborg (NMPU), Søren Schow (NMPU), Christian Prip (Danmarks Naturfredningsforening Bornholm), Frank Nielsen (Danmarks Naturfredningsforening Bornholm), Ingrid Tolstrup (Friluftsrådet Bornholm), Jens Christensen (Dansk Ornitologisk Forening), Peter Loth Sejersen (Danmarks Jægerforbund), Erik Thorsen (Danmarks Sportsfiskerforbund), John Jespersen (Bornholms Miljø- og Energiforening), Frederik Tolstrup (Bornholms Landbrug & Fødevarer), Henning Berg (Bornholmske Borgerforeningers Samvirke), Simon C. F. Wæhrens (Skovdyrkerne), Peter Haase (Bornholms Naturhistoriske Forening), Elisabeth Falk (Foreningen Bornholm), Klaus Hansen Pedersen (LAG-Bornholm), Jesper Preuss Justesen (BOFA), Palle Knudsen (Bornholms Vandråd), Klaus Vesløv (BEOF), Mads Randbøll Wolff (medlem af den danske Unesco-nationalkommission), Kristian Pihl (Center for Regional Udvikling, IT og Sekretariat), Michael Brandt-Bernbom (NMF), Andreas Lund Povlsen (NMF), Patrick Steinlein (NMF), Christina Mortensen (NMF) og Katrine Høst (NMF).

Deltog ikke:

Destination Bornholm, Ole Holm Pedersen (NMF), Søren Friese (Naturstyrelsen), Christa Lodahl (Business Center Bornholm), Jens Berthold (Bornholms Museum).

Referent: Katrine Høst (NMF)

1. Godkendelse af dagsorden

Godkendt med den ændring, at punkt 3 om ny udviklings- og planstrategi på grund af sygdom udsættes til næste møde.

2. Bornholm som muligt biosfæreområde

Fortsættelse af punktet fra sidste møde i Grønt Dialogforum den 23. november 2023 om Bornholm som muligt biosfæreområde.

Katrine Ohm Dietrich, som er biosfærekoordinator for biosfæreområde Møn, deltog online i mødet med en præsentation af arbejdet med Biosfæreområde Møn og svarede herefter på spørgsmål. Også Mads Randbøll Wolff, medlem af UNESCO-nationalkommissionen i Danmark, deltog i mødet.

Oplæg fra Katrine Ohm Dietrich (se endvidere det udsendte powerpointoplæg):

Møn blev udpeget som biosfæreområde i 2017. Der var en kort proces fra 2015. Udpegningen gælder både selve landjorden og de omkringliggende kystvande. Havet er der lidt udfordringer med, da kommunen ikke har myndigheden der. Møn er ikke hele kommunen (Vordingborg Kommune) men en delmængde, hvilket kan give nogle udfordringer.

Man får en udpegning på grund af dels natur og dels kulturværdier. To tykke dokumenter ligger bag ansøgningen. Man bliver som biosfæreområde en del af et internationalt netværk, hvilket også er ret centralt. Der er over 700 biosfæreområder spredt i 129 lande.

Et biosfæreområde er et modelområde for bæredygtig udvikling. Det står på tre ben:

- bevarelse,
- formidling/forskning (bæredygtighedsforskning) og
- udvikling (bæredygtig udvikling, økonomisk udvikling skal ske i samspil med naturen).

En meget holistisk tilgang.

Der gennemføres en zonerings i:

- Kerneområder
- Bufferzoner
- Udviklingsområder (almindelige lokalsamfund, men hvor man stadig har fokus på, om man kan finde løsninger sammen med lokalbefolkningen i forhold til f.eks. klima og biodiversitet).

Også zonerings ude på vandet.

Turisme er vigtig. Brandingeffekten – det at gøre sig unik som destination at tage til - har også været en grund til, at kommunalbestyrelsen har brugt penge på at gå med i det.

Biosfæreudpegningen kommer ikke med ny lovgivning, men bygger på eksisterende national og EU-lovgivning. På Møn kommer biosfæredéen ud af et kuldsejlet Nationalparkprojekt, som blev lagt ned på grund af utilfredshed, herunder også med den lovgivning, som ville følge med. I Biosfære følger ikke yderligere beskyttelse og lovgivning med. Kerneområder udpeges som NATURA 2000, Ramsar osv., som man har i forvejen.

Man arbejder på Møn med en tilgang funderet på mennesker og med fokus på bevarelse, læring og udvikling. Arbejder inden for FNs verdensmål og især med tre områder, som er

- Natur, Miljø & Klima
- Lokalbefolkning & Kulturarv
- Erhverv & Turisme

Efter 6½ år som biosfæreområde har Katrine en helt klar opfattelse af, at de debatter osv. man har starter et andet sted end tidligere. Biosfære har rejst en fælles bevidsthed om, at der skal passes på naturen og tænkes i bæredygtighed.

Har også på Møn en udpegning som 'Dark sky community'. Dette er ikke en Unesco-udpegning som biosfæreområdet, men man ser det i samspil med Unesco-udpegning og som understøttende for Biosfære-området.

I starten var Biosfære et projekt – nu tænkes det i langt højere grad som en driftsenhed i form af et sekretariat, hvor man bruger biosfære som løftestang til at arbejde med bæredygtighed inden for forskellige sektorer. Det er gået fra projekt til driftsenhed med sin egen governancestruktur (styringsstruktur).

Biosfære er forankret i økonomiudvalget og med en politisk følgegruppe med formænd for centrale udvalg. Chefen for Kultur, Fritid og Udvikling sidder også med. Biosfæresekretariatet er forankret i udviklingsafdelingen. Det er vigtigt, da man ikke kun vil inkludere natur men lægger meget vægt på 'MAN'-delen (mennesket) i samspil med natur osv. I mange andre biosfæreområder ligger forankringen i natur og miljø-afdelingen. Men der er et stærkt samarbejde på tværs.

Eksternt er der et tæt samarbejde med partnere herunder Naturstyrelsen og turistforeningen samt Fugleværnsfonden og DTU Aqua, fordi disse partnere enten ejer store dele af området eller interesser, der er direkte koblet til større udviklingsprojekter.

Man afholder hvert år offentlige temamøder.

Man har valgt at sige, at Biosfære ikke skal være en platform for interesseforfølgelse. I Biosfære byder man ind med noget, man gerne vil løfte på. Man har fokus på, hvordan de forskellige partnere vil være med til at løfte på målsætninger.

Har 150+ ambassadører i form af borgere, foreninger og virksomheder.

Arbejder ud fra 6 fokusområder.

1. Trivsel, livskvalitet og fællesskab
2. Mere og bedre natur – biodiversitet og naturbevarelse på land
3. Vand i balance – fra åer og søer til nor, fjorde og hav
4. Bæredygtigt erhvervsliv, landbrug og turisme
5. Viden, læring og formidling i biosfæreområdet
6. Udvidelse af biosfæreområdet og evaluering af Møn Biosfære (skal evalueres hvert 10. år).

Katrine ser det som en fordel, hvis hele kommunen er med i udpegningen. Biosfære spiller ind i mange af kommunens områder. Det går fantastisk godt i tråd med, at man lægger vægt på, at natur er det, som kommunen skal være kendt for. Biosfære bliver en god faktor. Spiller også godt sammen med naturudviklingsprojekter (Vordingborg blev f.eks. kåret som Danmarks vildeste kommune).

Da kommunalbestyrelsen besluttede at gå ind idet, var branding/turisme en stor del af det. Bæredygtig udvikling var også centralt. I de seks år er det skiftet lidt rundt, så det med bæredygtighed er blevet det største fokus, og branding mindre betydningsfuldt.

Kommunen bevilgede 3 mio. kr. til ansøgningsproces. Penge gik til at ansætte en biosfærekoordinator og det store arbejde med at beskrive natur og kulturforhold mv.

I forbindelse med Biosfære gennemføres en række projekter. Nogle projekter ville man lave alligevel men de bliver lagt ind i biosfæreudviklingen. Har 40 forskellige projekter. F.eks.

- Bæredygtighedsprojekt 'Spørløs færd - oplev naturen uden at sætte spor'
- Stort naturgenopretningsprojekt – LIFE Orchids – mere natur på Østmøn.
Partnerskabsprojekt – kommunen, NST, Klintholm Gods, Geocenter Møn m.fl. Forbinder naturområder. Adgang, udstilling mm. Erhverv og natur. Meget eksemplarisk biosfæreprojekt.
- Biosfære Camp – for alle 6. klasser på Møn. Sociale relationer, fællesskaber og viden om biosfære og Møn. Bidrage til at løfte folkeskole mm.

- Internationalt projekt med samarbejde med biosfæreområder omkring Østersøen. Fokus på naturbaserede løsninger i Østersøen.
- Etablering af stenrev. Lokale sportsfiskerforeninger osv. sidder i bestyrelsen og er centrale. Godt eksempel på lokale samarbejder og skaber mulighed for at lokale foreninger kan indgå i arbejde med deres egne interesser.
- Ambassadørprogram – 150 ambassadører som bidrager på forskellig vis.

Link til hjemmeside for biosfæreområde Møn: [Unesco Biosfære Møn \(vordingborg.dk\)](http://Unesco Biosfære Møn (vordingborg.dk))

Link til udviklings- og handlingsplan: [møn-biosfære udviklingsplan-2022-2027-web-ny.pdf \(vordingborg.dk\)](http://møn-biosfære udviklingsplan-2022-2027-web-ny.pdf (vordingborg.dk))

Link til side, hvor man kan finde Møns ansøgning til UNESCO (nederst): [Publikationer \(vordingborg.dk\)](http://Publikationer (vordingborg.dk))

Spørgsmål:

Hvordan er det lykkedes at få borgerne på Møn til at tage ejerskab?

Katrine Ohm Dietrich: Synes, at de når rigtig godt ud, og at der er en kæmpe interesse og involvering. Har tit events på naturens dag osv. og samarbejde med DN. Har ifm. projektet 'Spørløs færd' været rundt at tale med mange forskellige. Mange skaber vild natur på egne matrikler. Arbejder med hvordan store konventionelle landmænd også kan bidrage. Oplever god dialog.

Hvor sidder Katrine som biosfærekoordinator?

Sidder på kontor i Vordingborg. Har også kontor i House of Møn, hvor hun sidder mere tæt på andre samarbejdspartnere og i biosfæreområdet. Er på begge kontorer i løbet af en uge.

Det lyder som om, at kommunalbestyrelsen er enig?

Kender ikke præcis diskussionerne fra, da Biosfæreområdet blev udnævnt. Men tror, at der har været ret stor enighed. Senere besluttede kommunalbestyrelsen, at man gerne vil udvide det til hele Vordingborg Kommune. Oplever ret stor opbakning til Biosfære.

Følger der økonomi med udefra?

Nej. Der kommer ikke noget fra Unesco. Det er Vordingborg kommune, som hvert år lægger en fast bevilling på 800.000 kr., som dækker lønninger og årlig afrapportering. Finansiering til aktiviteter findes delvis i kommunens puljer og eksterne fonde.

Hvordan vægtes konkrete handlinger i forhold til dialog – er det mere det ene end det andet?

Rollen som koordinator indebærer i høj grad formidling og at skabe kendskab og bevidsthed, men i udviklingsplanen ligger også mange konkrete tiltag. Biosfære er en udviklingsplatform – overtager ikke driftsopgaver. Målet er at skabe bæredygtig udvikling i samarbejde med civilsamfundet. Formidling er en stor del af det, fordi bevidsthedsskift er en stor del af det.

Kommentarer

Frederik Tolstrup, Bornholms Landbrug & Fødevarer: Landbruget er lige nu udsat for en hård debat og kritik, så kollegaerne er lidt ømskindede lige nu. Vil foreslå, at det intensive landbrug, vi har, kan byde ind med, at man gerne vil producere med mindre input hele tiden. Hvis landmændene gør det rigtig godt, bliver der plads til mere natur. Vi kan ikke på Bornholm producere meget mere kød eller mælk, end man gør idag, men kan gøre det med mindre input.

I forhold til zoneinddelingen vil han opfordre til, at man gør det langsomt. Opfatter på Møn, at det er gået for hurtigt, og at nogle landmænd er blevet sure. Udfordringen kan være i bufferzonen. Opfordrer derfor til langsom proces, og at man skal se det som positivt at inddrage landmændene.

Christian Prip, Danmarks Naturfredningsforening: Ser det som en god idé at gå videre i denne retning. Hvis vi går videre, kan vi bruge erfaringer fra Møn så meget som muligt. Der er mange paralleller f.eks. hvad angår natur og mange gæster. Vi har endda et fortrin som en hel kommune.

Mads Randbøll Wolff (medlem af den danske Unesco-nationalkommission): Ser mange gode potentialer i det. Det er klart, at der er mange spørgsmål, der rejser sig. Hvad koster det, hvordan kommer vi derhen osv. Noget af vigtigheden ved biosfære er langsommeligheden – det skal gøres ordentligt og langsomt. Det som Frederik siger ligger godt i tråd med grundtanken – der skal tales og være dialog. Katrine Ohm Dietrich siger, at de har en udfordring med landbruget på Møn, og at de ikke har været gode nok til dialogen. De har sat gang i en bedre dialog. Det tager sin tid. Det kan vi måske også lære noget af.

Peter Haase, Naturhistorisk Forening Bornholm: Tror, det kunne være en fantastisk god paraply til at synliggøre interesser. Hvis vi i fællesskab ser på, hvad vi har, og hvad vi kan komme ind under denne paraply – og hver især ser på, hvad vi kan gå ind med af positivt. Vi kan stadig være uenige, men kan her bidrage med det positive.

Klaus Hansen Petersen, LAG-Bornholm: Der er behov for at få lidt klarhed over processen. Taler om tre faser: 1) Forundersøgelserfase. Behøver ikke være politisk drevet. Kan lede op til politisk proces. 2) Ansøgningsfase. 3) Driftsfase.

Mads Randbøll Wolff (medlem af den danske Unesco-nationalkommission): Det er rigtigt. Har ikke en dansk biosfærekomite som i Sverige, men arbejder på at kunne have det i Danmark også. Herved ville der kunne gives et vist tilskud til det lokale biosfæreområde i forhold til at skrive ansøgning osv.

Man laver først en forundersøgelse. Hvordan kan zonerings se ud, hvem skal være med i strategien. I Vordingborg blev der afsat 3 mio. Man brugte godt 2,2 over to år til forundersøgelser og ansøgning. Jo mere dokumentation man har i forvejen, jo mindre arbejde. Herudaf penge til sekretariatsleder, til dokumentation osv.

Driften på Møn består af Katrine Ohm Dietrich og en masse andre personer, som løser de opgaver, de alligevel skulle gøre f.eks. i natur. Har fået eksterne midler til stenrevsprojekt, naturprojekt mm. Der er nogle udgifter, men der er også mulighed for at få eksterne midler.

I vores del af verden er Biosfære typisk meget bottom-up. Et andet område, som ligger tæt på os, er Vattenriket i Kristianstad.

Jesper Preuss Justesen, BOFA: Synes, at det er en supergod idé. Men vi har gang i andre store projekter på Bornholm – f.eks. BOFAs vision 2032, hvor vi skal være cirkulære. Og Energiø. Kan frygte, at de samme medarbejdere ikke har ressourcer nok til det hele. Det er vigtigt, at der er ressourcer nok til det hele.

Helle Munk Ravnborg, NMPU: Det er et fuldstændigt rimeligt flag at hejse. Men der er mange ting, som spiller rigtig godt sammen. F.eks. noget omkring vand, hvor der er meget i gang. Arbejdet med den grønne bølge. Et vigtigt element i at have en rig natur er også at få genskabt forbindelser i naturen. Synes det er spændende, fordi det er noget som kan samle, og som kan mobilisere nogle kræfter, aktivere organisationer og ikke kun er afhængigt af kommunens administration. Dialog er godt, men det også vigtigt, at det fører til handlinger, så vi ikke kun bruger tiden på at snakke.

Mads Randbøll Wolff (medlem af den danske Unesco-nationalkommission): En forundersøgelse skal være med til at afklare, hvad der allerede er af strategier osv. Kan også tage landstrømsanlæg som eksempel på, at man kan tænke tingene sammen – giver mere natur.

Helle Munk Ravnborg, NMPU: Opsamling: Ingen har sagt, at det er en dårlig ide, men der er rejst nogle flag. Samlet hører jeg, at det er en spændende vej at gå. LAG-Bornholm er her – måske kan vi finde ud af at tage det videre i det regi. Og tage det tilbage til Grønt Dialogforum inden så længe.

Søren Schow, NMPU: Har på intet tidspunkt hørt nogen i den politiske forsamling snakke om dette her – det er ikke noget, der gror i den lokalpolitiske baghave. Derfor kan man godt sidde her og sige, at man gerne vil. Men tænker, at man godt kan mærke noget modstand. Synes sådan set ikke, at der er noget nyt i det her. Det nye er, at nu er der en paraply, som samler det. Hvis man vil det, kan det være for at samle tingene. Man er ikke lykkedes med Bright Green Island, som også har skilt vandene. Til landbruget – kan ikke kun putte det ind i det, som fungerer, og holde det dårlige uden for. Er også nødt til at træde nogen over tæerne. Der er ingen fisk i havet. Vi skal også have landbruget til at rykke på det her.

Helle Munk Ravnborg, NMPU: Det er nok ikke kommunalbestyrelsen, som skal tage bolden først. Der er noget, der skal modnes. Så kan det være, at kommunalbestyrelsen bliver overbevist. Det kræver lidt snilde.

3. Natura 2000-handleplaner

Katrine Høst, NMF, redegjorde for arbejdet med og indholdet i de forslag til Natura 2000-handleplaner, som Natur-, Miljø- og Planudvalget netop på møde den 7. februar 2024 har godkendt.

Baggrund

Miljøstyrelsen offentliggjorde den 3. juli 2023 tredje generation af Natura 2000-planer for de 257 Natura 2000-områder i Danmark. Planerne beskriver målene for det enkelte Natura 2000-område og fastlægger de indsatser, der skal ske inden for planperioden 2022–27. Det overordnede mål er at sikre eller genoprette en gunstig bevaringsstatus for de naturtyper og arter i områderne, som er omfattet af habitatdirektivet og fuglebeskyttelsesdirektivet. Natura 2000-planerne kan ses på Miljøstyrelsens hjemmeside www.mst.dk.

Ud fra Natura 2000-planerne skal kommunerne og Miljøstyrelsen udarbejde Natura 2000-handleplaner for de enkelte Natura 2000-områder. Handleplanerne skal medvirke til at gennemføre Natura 2000-planerne for de enkelte områder. Forslag til handleplaner skal sendes i 8 ugers offentlig høring, og de endelige handleplaner skal vedtages og offentliggøres senest den 3. juli 2024.

Myndighedsansvar

Kommunerne har ansvaret for at udarbejde handleplaner for private arealer med lysåbne naturtyper og skovarealer uden fredskovspligt. Kommunerne er ansvarlige for, at handleplanerne gennemføres inden udgangen af 2027.

Miljøstyrelsen har ansvaret for at udarbejde handleplaner for de skovbevoksede, fredskovspligtige arealer. Der skal gennemføres en planlægning hvert 12. år. Miljøstyrelsen er ansvarlig for, at indsatserne på de skovbevoksede, fredskovspligtige arealer gennemføres inden udgangen af år 2033.

Offentlige lodsejere, som ejer arealer i Natura 2000-områder (Naturstyrelsen og kommunen), kan vælge at gennemføre Natura 2000-planen direkte i egne planer for forvaltningsindsatser (eksempelvis drifts- og plejeplaner). I så fald indgår arealerne ikke i handleplanerne, men der indsættes et resumé af de offentlige lodsejeres egne planer i den endelige udgave af handleplanerne.

På Bornholm er der syv Natura 2000-områder. Af tabellen herunder fremgår de syv Natura 2000-områder og myndigheder og offentlige lodsejeres rolle i handleplanerne.

	Handleplanmyndighed		Offentlig lodsejer med egen forvaltningsplan	
	Bornholms Regionskommune	Miljøstyrelsen	Naturstyrelsen Bornholm	Bornholms Regionskommune
N184 Hammeren og Slotslyngen	x	x	x	
N185 Gyldenså		x		
N186 Almindingen, Ølene og Paradisbakkerne	x	x	x	x
N187 Kystskrænter ved Arnager Bugt	x		x	
N188 Dueodde	x			
N210 Spællinge Ådal, Døndal og Helligdomsklipperne	x	x		
N213 Randkløve Skår	x	x		

Som det fremgår af tabellen er Bornholms Regionskommune som handleplanmyndighed involveret i seks handleplaner, og Miljøstyrelsen er involveret i fire af disse. Herudover har Miljøstyrelsen alene ansvaret for én handleplan (Gyldenså), hvor kommunen ikke har nogen rolle som handleplanmyndighed.

Miljøstyrelsen offentliggjorde den 3. juli 2023 tredje generation af Natura 2000-planer for de 257 Natura 2000-områder i Danmark. Planerne beskriver målene for det enkelte Natura 2000-område og fastlægger Det er således de seks handleplaner, som kommunen har en rolle i, som er blevet lagt frem til politisk behandling.

Naturstyrelsen gennemfører Natura 2000-planerne gennem egne forvaltningsplaner for styrelsens arealer, og Bornholms Regionskommune gennemfører ligeledes selv Natura 2000-planen gennem egne driftsplaner for kommunens arealer i Natura 2000-område Almindingen, Ølene og Paradisbakkerne.

Handleplanernes indhold

Handleplanerne skal indeholde en overordnet redegørelse for myndighedernes forventede forvaltningsindsats og plan for interessentinddragelse i planperioden, samt en redegørelse for gennemførelsen af handleplanen for den forudgående 6 års periode. Miljøstyrelsen har til alle kommuner udsendt en skabelon til udarbejdelse af handleplanen, som Bornholms Regionskommune og Miljøstyrelsen har anvendt.

Bornholms Regionskommune (og Miljøstyrelsen) har for hvert Natura 2000-område opgjort de samlede behov for forvaltningstiltag, som forventes taget i anvendelse for at opfylde Natura 2000-planernes mål. Forvaltningstiltag udgøres for de lysåbne naturtyper typisk af indsatser for rydning af uønsket opvækst, græsning og bekæmpelse af invasive arter. For skov er de typiske forvaltningstiltag indsatser for skovnaturtypebevarende drift og pleje eller udlæg til urørt skov. Endvidere skal kommunen i et af Natura 2000-områderne undersøge mulighederne for udtagning af kulstofrige lavbundsjord.

Bornholms Regionskommune (og Miljøstyrelsen) har i hver handleplan beskrevet, hvordan myndigheden vil inddrage relevante interessenter, herunder private lodsejere og Grønt Dialogforum.

Indsatser på private lodsejeres arealer gennemføres i videst muligt omfang gennem frivillige aftaler. På kommunalt ejede arealer er kommunen forpligtet til at gennemføre de nødvendige indsatser, ligesom Naturstyrelsen er forpligtet til at gennemføre indsatser på egne arealer.

Handleplanerne skal være så konkrete, at deres gennemførelse kan vurderes. Dog må handleplanerne ikke foregribe det præcise indhold af de aftaler eller afgørelser, der træffes i forhold til den enkelte lodsejer i forbindelse med gennemførelsen af handleplanerne.

De tiltag, der skal ske på private eller offentlige arealer med landbrugsmæssig interesse (f.eks. enge og overdrev), kan blive finansieret gennem en række tilskudsordninger under landdistriktsprogrammet. Det kan være græsning/høslæt og rydninger af uønsket opvækst. Der er ligeledes en tilskudsordning til sikring af skovnaturtyper.

En række andre nødvendige tiltag kan ikke finansieres gennem tilskud. Disse tiltag er forudsat finansieret dels af nationale midler, som kommunerne modtager til denne indsats, og dels for midler, som kommunerne og offentlige lodsejere selv tilvejebringer.

Den videre proces

De seks forslag til handleplaner sendes i offentlig høring i 8 uger fra den 9. februar 2024, se kommunens hjemmeside [Aktuelle høringer og afgørelser \(brk.dk\)](https://brk.dk). Efter høringsfristens udløb vil kommunen og Miljøstyrelsen gennemgå de indkomne høringssvar og foretage eventuelle ændringer i handleplanerne. De endelige handleplaner fremlægges igen til godkendelse af udvalget senest på udvalgets møde den 7. juni 2024. De endelige handleplaner skal være vedtaget og offentliggjort senest den 3. juli 2024.

Spørgsmål/bemærkninger:

Christian Prip, Danmarks Naturfredningsforening: Bemærker, at der i flere Natura2000-områder er udsat græssende får som del af naturplejen. Undersøgelser viser imidlertid, at får ofte skader biodiversiteten ved overgræsning, og at andre græssende dyr har en mere gavnlig effekt. DN forventer, at dette aspekt vil blive taget med i handleplanerne. DN har også fokus på balancen mellem benyttelse og beskyttelse i Natura 2000-områderne og forventer, at også dette aspekt vil blive taget med.

Elisabeth Falk, Foreningen Bornholm: Ros til kommunens naturplejeindsats. Foreningen Bornholm har nogle fredede arealer, som Ole Holm Pedersen står for plejen af. Ole er rigtig god til at komme ud og tage nogle snakke og på en pragmatisk måde få lavet nogle aftaler. Bemærker, at kommunen og Naturstyrelsen har arealer op ad hinanden. Hvis vi ikke skal have fragmenteret natur, er det vigtigt, at man arbejder sammen.

Helle Munk Ravnborg, NMPU: Handleplanerne skal passe ind i en skabelon. Men nogle steder trues naturtyper af næringsstoffer, som kommer udefra. Der står, at det er varetaget af husdyrlovgivningen, men mener ikke, at der er redskaber til det i miljølovgivningen.

Frederik Tolstrup, Bornholms Landbrug & Fødevarer: Kender til nogle stalde, som på grund af miljølovgivningen ikke kan udvide og dermed på sigt kan formodes at afvikle.

Jens Christensen, DOF Bornholm: Fuglefolkene vil kigge på handleplanerne med stor interesse. Man søger for at lave handleplaner for at styrke og bevare, og det er jo godt. Men har alligevel en frustration, fordi der er andre forstyrrelsesfølsomme arter, som findes her. Og dem tager handleplanerne ikke hensyn til, fordi der kun er fokus på de arter, som er på udpegningsgrundlaget for Natura 2000-områderne. Men synes, det mangler, at man indarbejder hensyn til andre arter. F.eks.

rovfugle. Føler sig frustrerede, fordi de mener, at det står i habitatvejledningen, at der også skal tages hensyn til andre arter.

Jesper Preuss Justesen, BOFA: I forhold til tang, vil BOFA gerne opfordre til, at man kan bruge tang på markerne. BOFA vil gerne arbejde med projekt om brug af tang.

Peter Loth Sejersen, Danmarks Jægerforbund: Der er pres på naturen, da vi alle er begyndt at bruge den mere. Der er visse perioder, hvor der kan være behov for mere ro for fugle- og dyrelivet. Kan være meget godt, at vi har en snak om, om der er nogle arealer, hvor vi på frivillig basis kan snakke om, at der kan være tider på året, hvor der skal være mere stille.

4. Fri dialog og eventuelt

John Jespersen, Bornholms Miljø- og Energiforening: Landskabet har forandret sig meget. F.eks. på Hammerknuden er der kommet meget mere skov og opvækst. Må jo ændre forholdene for livet.

Peter Haase, Naturhistorisk Forening Bornholm: Naturen udvikler sig hele tiden. Det kommer an på, hvad vi vil have. Det er i sidste ende os, der bestemmer.

Frank Nielsen, Danmarks Naturfredningsforening: Er interesseret i, hvordan udviklingen i Natura 2000-områderne har været gennem de foregående planperioder frem til nu. Katrine Høst forklarede, at man kan læse noget om dette i de basisanalyser, som ligger bag hver Natura 2000-plan. Katrine udsender en vejledning til at finde basisanalyser mv.

Klaus Hansen Petersen, LAG-Bornholm: Er blevet udnævnt til ambassadør for Hedeselskabet. Kan indstille 'flittige bønder' til legat, hvis de kan anerkendes for indsatser for biodiversitet, miljø og klima.